

O ANALIZĂ A LEXICONULUI GASTRONOMIC ACTUAL

Monica BORS

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romane
Lucian Blaga University of Sibiu, Department of Romance Studies
Personal e-mail: monica.bors@ulbsibiu.ro

AN ANALYSIS OF THE CURRENT GASTRONOMICAL LEXICON

The article aims to observe the way in which neologisms in the gastronomic area are processed in current Romanian language. Three situations are reported: one in which the neologism is imposed as a result of the need to name the notion, a second in which the neologism takes the form of barbarism or xenism and circulates next to the local term, and a third in which the neologism or neological structure is taken over through copying and gets close to linguistic snobbery.

Keywords: gastronomic lexicon, Romanian neologisms, barbarisms, linguistic borrowings.

Una dintre legile dinamicii limbii arată cum un termen, cu cât e mai vechi, cu atât e predispus să intre în mai multe locuțiuni și expresii și să se adapteze legilor fonetice, morfologice, sintactice ale limbii în care a intrat. Gastronomica – o poartă largă de intrare – face ca limbajul culinar actual să fie foarte pestriț: termeni din italiană, franceză, chineză, japoneză etc.¹ O altă lege lingvistică privește neologismul în perspectivă diacronică: neologismul suferă modificări, se acclimatează în spațiul lingvistic în care a intrat. Modalitățile în care se acclimatează sunt numeroase. Este foarte posibil ca un cuvânt să fie preluat greșit, iar greșeala generalizată să intre în uzul general și apoi chiar în dicționar. Un cuvânt cum este *confiat* a intrat în sintagme de genul: *fructe confiate*, *pulpă de rață confiată*. Cuvântul corect era *confit*, *-ă*, provenit din limba latină, *conficere* (de la *con/cum + facere, a face împreună*)² și preluat prin intermediul limbii franceze (*confire*). Dacă în alte limbi (italiană, spaniolă, engleză) s-a păstrat termenul *confit*, în limba română s-a impus în forma dată din cauza unei atracții paronimice, termenul francez *a confia*, *a încredința*, fiind mult mai cunoscut vorbitorilor.

Un alt exemplu în acest sens ar putea fi cuvântul *cremăurst*. Forma de dicționar este *cremăurst*, cuvântul fiind un compus al termenilor germani *Kren* (= *hrean*) și *Wurst* (= *cârnăț*)³. În exemplul dat, este vorba de o evidentă etimologie populară; vorbitorul neinstruit, încercând să-și explice cuvântul necunoscut, face apel la un termen (inductor, în literatura de specialitate) care îi este cunoscut și cu care prezintă o asemănare formală (în cazul de față, *cremă*; în acest sens, am auzit vorbitori susținând că amestecul din *cremăurst* este

sub forma unei *creme*; de asemenea, trebuie să luăm în calcul posibila asociere cu un alt cuvânt compus provenit din limba germană, *cremșnit*). Cât privește păstrarea literei *w*, pe care forma de dicționar nu mai păstrează, este, probabil, o urmă a conștiinței etimologice.

Așa cum se observă, modificarea pe care o suferă cuvântul poate fi de ordin fonetic – o metateză (de exemplu, castravete din bulgară *kastravița* sau *pricomigdală* din ngr. *pikramigdalon* < *pikros* – amar, *migdală* amară) sau în planul semantic. *Mușchi file* este o sintagmă pe care azi nu o mai percepe nimeni ca pleonastică, deși *filet* înseamnă deja mușchi în limba de origine⁴. *Buchetiera* (care apare în meniurile restaurantelor *buchetieră de legume*) este o garnitură de legume, aranjată în „buchete” de culori diferite în jurul unei piese mari de carne friptă, pasăre brezată etc. așa cum o definește DGE (Dicționar gastronomic explicativ al A. M. Gal, apărut în 2003, la Editura Gemma Print).

Problema de fond este felul în care neologismul este preluat și prelucrat în și de limba română actuală. În anii '80 problema neologismelor era privită comparativ; bazându-se și analiza exclusiv pe criteriul etimologic, Alexandru Graur avea în vedere etimonul formei din uz și, de fiecare dată, gira forma apropiată celei etimologice: *butélie* (nu *butelie*), *cafeină* (nu *cofeină*), *caltaboș* (nu *cartaboș*), *caramelă* (nu *caramea*), *chiftea* (nu *piŃtea*), *choux* (nu *choix*) à la *crème*, *pikomigdala* (nu *pricomigdală*), *căpșune* (nu *căpșuni*), *flan* (nu *flanc*), *mazagram* (nu *mazagram*), *vafel* (nu *vafelă* sau *vafe*)⁵. Împământenirea, românizarea termenilor străini sunt lucruri meritorii sesizate de lingviști atunci când vorbesc de reformele ortografice⁶. Din

păcate, reformele, a căror valoare se cuantifică în simplificări și accesibilitate, nu au clarificat problema neologismelor – doar unele au fost autohtonizate. Pe de o parte, limba română se află în situația fericită a unei ortografii fonetice, pe de altă parte foarte multe ei reforme ortografice (dintre care unele controversate) vin să dinamiteze acest lucru. Se mai adaugă și impactul pe care îl au rețelele de socializare, mass-media, în impunerea unui împrumut neadaptat. În context globalizant foarte multe cuvinte au pătruns în bucătăria românească „îmbogățind” acolo unde nu era cazul. Foarte multe achiziții lingvistice care redau noțiuni sunt dublete barbare și calcuri nefericite ale unor cuvinte deja consacrate în lexicul gastronomic. Se poate afirma că la momentul actual nu se mai poate vorbi de o formă adaptată, ci de o preferință fătășă pentru xenisme sau barbarisme.

Cu toate acestea, trebuie făcută diferența între termeni ca *pesto* (cunoscutul sos italianesc din regiunea Liguria, făcut din busuioc, ulei de măsline, brânză tare, usturoi, semințe de pin), *matcha* (venit din spațiul nipon și traducând o pudră de ceai verde), ciuperci *simeji*, ciuperci comestibile de proveniență din estul Asiei, (toți acești termeni apăruti din necesitatea importării noțiunii și a cuvântului care o desemnează) și termeni ca *dressing*, *mousse*, structuri ca *salată iceberg* (apărută prin calc lexico-frazeologic după limbile engleză – *iceberg lettuce* – și italiană – *latugga iceberg*). Aceștia din urmă, deși au deja un corespondent în limba română, nu vor fi abandonati de către vorbitorul român (vorbitorul în cauză poate fi și cel obișnuit, nu numai cel care are un blog culinar) pentru a se întoarce la cuvinte ca *spumă*, *sos* sau *lăptucă*. Probabilitatea de a circula în paralel până când se va impune unul dintre ei atât de mult în uz și până când va intra în dicționar, este mare. La fel se pune problema barbarismului *lime* care concurează foarte serios (56.100.000 de rezultate returnate) *limeta*; deși consemnată de DGE (Dicționar gastronomic explicativ al A.

M. Gal, apărut în 2003, la Editura Gemma Print) apare doar în 3.120.000 de rezultate.

O comparație între cartea Sandei Marin și limbajul de azi din sectorul gastronomic ar releva distanța temporală între *spumă* și *mousse*, între *zeama de carne* (în alte cărți de bucate contemporane, dar mai puțin celebre, *supă de oase fără valoare*) și *stock*.

O discuție aparte merită cuvântul *barbeque* (forma corectă: *barbecue*), ale cărui sensuri de dicționar (1. frigarea sau grătarul, 2. animalele întregi sau bucățile de carne fripte la frigare sau grătar) nu permit asocierea fără prepoziție, așa cum apare în limbajul actual (*sos barbecue*, prin analogie cu *sos pesto*), fiind vorba de un *sos pentru barbecue*. E vorba de o tendință mai veche a limbii care eludează prepoziția sub motivul economiei de limbaj și ale cărei efecte sunt ridicole (supă zarzavat, suc ananas etc.)

În rezumat, vorbim așadar de o situație în care termenul nu există și trebuie preluat, de o doua în care termenul importat circulă în paralel cu cel autohton și o a treia situație pe care am putea-o numi extremă, deoarece preluarea servilă frizează snobismul lingvistic; este situația unor cuvinte ca *non alcoholic* (în loc de *nealcoholic/nealcoholizat*) care apare în meniul multor restaurante, sau a unor structuri care apar în rețetele mai multor bloggeri: *baby potatoes*, *baby carrots*. Site-urile de gastronomie consideră în mod unanim legumele care au compusul *baby*, drept legume recoltate mai devreme, înainte să ajungă la maturare. Pentru acest sens, corespondentul românesc impus de mult timp în cărțile de bucate românești ar fi *cartofi tineri*, *morcovi tineri*. Din păcate, termenii în varianta din limba engleză au rămas fără acoperire semantică, din momentul în care au devenit un produs comercial, prin prelucrarea și reducerea în dimensiune a cartofilor/morcovilor maturi.

Note:

1. Acest eclecticism din lexicul gastronomic poate fi interpretat ca un reflex al eclecticismului culinar. El se leagă de teza lipsei unei bucătării naționale, susținută de Păstorel Teodoreanu și argumentată sumbru de Vlad Macri prin lipsa creativității culinare, a unor artiști culinari și prin cantonarea într-un tradiționalism păgubos.
2. Ioan Nădejde, Amelia Nădejde – *Gesticone, Dicționar latin-român*. Online la: <http://ebooks.unibuc.ro/CLASSICA/dictionarlatinroman/index.htm>
3. Al. Graur, *Dicționar al greșelilor de limbă* (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982), 33.
4. Al. Graur o analizează în Dicționarul său. Vezi Al. Graur, *Dicționar*, 42.
5. Am selectat din *Dicționarul greșelilor de limbă* termenii gastronomici pe care Al. Graur îi analizează.
6. Mioara Avram, „Procesul ortografiei”, *Limba română*, an XLI, nr.4, (aprilie 1992), 185–198. Autoarea remarcă meritele ortografiei din 1953 de a aduce simplificări, unificări, regularizări și în legătură cu scrierea multor neologisme în formă romanizată (aisberg, fotbal etc.).
7. Cuvântul apare de cele mai multe ori jimenji, transformând consoana surdă într-un sonoră și aplicând epenteza lui n. Este probabil că greșeala a avut loc în limba engleză unde termenul apare sub forma shimeji.

Bibliography:

- Avram, Mioara. „Procesul ortografiei.” *Limba română*, an XLI, nr.4, apr./ 1992
- Graur, Alexandru. *Dicționar al greșelilor de limbă*. Bucharest: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1982.
- Macri, Vlad. *Stufat ori Estouffade sau Există bucătărie românească?*. Bucharest: Humanitas, 2008.
- Nădejde, Ioan, and Amelia Nădejde-Gesticone. *Dicționar latin-român*. Bucharest: Editura Universității din București. <http://ebooks.unibuc.ro/CLASSICA/dictionarlatinroman/index.htm>